

ZAFER YILMAZ • Yeni Türkiye'nin Ruhu

ZAFER YILMAZ ODTÜ Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü'nden 2001 yılında mezun oldu. Aynı bölümden 2004 yılında master derecesini aldı. 2002 yılında Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü Siyasal Teori Kürsüsü'nde araştırma görevlisi olarak göreve başladı. Doktorasını Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü'nde 2011 yılında tamamlayarak, Siyasal Düşünceler Tarihi, Çağdaş İktidar Kuramları, Çağdaş Siyasal Akımlar derslerini vermeye başladı. Doktora çalışması sırasında Berlin, Freie Universität, Sosyoloji ve Brunel University Londra, Siyaset ve Tarih bölümlerinde, doktora sonrasında ise University of California Berkeley, Sosyoloji bölümünde misafir araştırmacı ve misafir öğretim üyesi olarak bulundu. *Toplum ve Bilim*, *Praksis*, *Mülkiye*, *Turkish Studies*, *Ayrıntı* ve *Birikim* gibi dergilerde yayımlanmış çeşitli makale ve yazılarının yanında, Dipnot Yayınları tarafından basılan *Yoksulları Ne Yapmalı?* isimli bir kitabı bulunmaktadır. Siyasal teori, siyasal düşünceler tarihi, yoksulluk araştırmaları, toplumsal hareketler, otoriterliğin kaynakları gibi çeşitli konularda çalışmaktadır. 7 Şubat 2017 tarihinde yayımlanan 686 no'lu kararnameyle, "Bu Suça Ortak Olmayacağız" barış bildirisini imzaladığı için görevine son verilmiştir. Potsdam Üniversitesi Genel Sosyoloji Kürsüsü'nde misafir öğretim üyesi olarak çalışmalarına devam etmektedir.

İletişim Yayınları 2666 • Araştırma-İnceleme Dizisi 437

ISBN-13: 978-975-05-2466-0

© 2018 İletişim Yayıncılık A. Ş. (1. Basım)

1. BASKI 2018, İstanbul

EDITÖR Aybars Yanık

DİZİ KAPAK TASARIMI Ümit Kıvanç

KAPAK Suat Aysu

KAPAK FOTOĞRAFI Hüseyin Türk

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Remzi Abbas

BASKI Sena Ofset · SERTİFİKA NO. 12064

Litros Yolu, 2. Matbaacılar Sitesi, B Blok, 6. Kat, No: 4NB 7-9-11

Topkapı, 34010, İstanbul, Tel: 212.613 38 46

CILT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 11935

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,

Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 10721

Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

ZAFER YILMAZ

Yeni Türkiye'nin Ruhu

Hınç, Tahakküm,
Muhtaçlaştırma

Sevgili annemin aziz hatırasına...

Bugünkü “ölden” ıkacağımıza kaya gibi inanıyorsam, böyle basit bir hatırlatmanın bile, en seçkin zihinleri boğan bu düşünce boşluğu içinde etkisinin on misli artabileceğini düşün­düğümdendir. Boşluğun sessizliğinde yüksek sesle konuşma yürekliliğini gösterirseniz birileri sizi mutlaka duyar.

– LOUIS ALTHUSSER, *Gelecek Uzun Sürer*, s. 240

İÇİNDEKİLER

Giriş	11
AKP ve Yeni Türkiye'nin Ruhu: Kanaat Endüstrisi, Hınç Toplumu ve Mağduriyet Tahayyülleri	19
Türkiye'nin sembolik siyaseti ve reaksiyoner-paranoyak haletiruhiye.....	25
Kanaat endüstrisi, mağduriyet tahayyülleri ve hınç toplumu.....	31
Adalet, eşitlik ve özgürlük peşinde bir muhalefet için hazırlanmak.....	41
Demokratik-cumhuriyetçi momenti örgütleme ve siyaseti savunmak.....	53
AKP ve Yoksulluk: Paternalizm, Muhtaçlaştırma ve Tahakküm Stratejileri	61
Tanımadan minnet üretimine yeni yardım politikaları.....	63
Paternalizm ya da "vura vura bizi büktüler...".....	68
Yeni "fark yaraları" ve ezilenlerin öfkesi.....	73
AKP ve Devlet Hayırseverliği: Minnet Ekonomisi, Borç Toplumu ve Siyasal Sermaye Birikimi	77
Hediyeden sadakaya: Hayırseverlik ve borcun üretimi.....	85
Patron-klientelizm, yardımlar ve siyasal sermaye birikimi.....	102

AKP, hayırseverlik ve çifte borç toplumunda borç-minnet kapanı	111
Sonuç	132
Bir “Kanaat Toplumu” Olarak Türkiye ve İşlevsel “Entelektüelleri”	137
OHAL ve Plebisiter Otoriterlik: Korkuyu Beklemek ya da Demokrasiyi Kazanmak!	157
Gemi Batıyor: Filikaları Yakalım!	175
KUTU: <i>Kobane Direnişi ve Türkiye Siyasetinin Yaklaşan Schmitt Momenti</i>	193
Yeni Türkiye'nin “Dava” Seferberliği ve “Muarızları”	199
AKP, “biz”in dışına düşenler ve yeni temsil siyaseti	202
Radikal popülizm ve demokratik asabiyet	207
KUTU: <i>Ankara Katliamı, Kötülüğün Sıradanlığı ve Yas Siyaseti</i>	213
Bir Meslek Olarak İtaat ve Üniversite	217
Sonuç: Sivil Ha(l)k Hareketleri Niçin Yenilmezler?	231
Gezi Parkı Direnişi ve Türkiye siyaseti	232
Hak hareketleri, yeni siyasal öznellik biçimleri ve Gezi	236

Giriş

Türkiye, neredeyse her ânı sonu gelmeyecek gibi görünen siyasi ve ekonomik krizlerle dolu bir ülke ve bu krizlere yakın zamanda daha şiddetlileri de eklenecekmiş gibi görünüyor. Ahmet Hamdi Tanpınar, sıkça alıntılanan “Türkiye evlatlarına kendisinden başka bir şeyle meşgul olmak imkânını vermiyor” cümlesini sarf etmişti.¹ Oysa eskisiyle yenisiyle Türkiye’nin en büyük başarısı, “evlatları”nın temelde ne kendi dertleriyle ne de memleketle meşgul olmasına izin verişidir de denebilir. Türkiye’nin mütemediyen krizlerle, OHAL’lerle ve tasfiyelerle dolu siyasi tarihi ve gündelik hayatı, memleketin siyasi sorunları üzerine esaslı bir irdilemeyi, ciddi bir düşünme çabasını, derin bir soruşturmayı imkânsızlaştırarak, “en yakındakilerle ilgilenmek üzerine kurulu, her günkü haletiruhiyemizin doğurduğu unutmamanın kudreti”ne tutunmuş, “hiçbir şeye bağlı kalmayan, hiçbir şeye meyletmeyen, gün ne getirirse ona kendini teslim eden, ama yine de her şeyi üstlenen o kayıtsızlığın meşum

---

1 Bkz. Ahmet Hamdi Tanpınar, *Günlüklerin Işığında Tanpınar’la Başbaşa*, I. Enginün ve Z. Kerman (haz.), Dergâh Yayınları, İstanbul, 2013, s. 259.

duygusuzluğunu” benimsemiş bir meşguliyet biçimini hepimize dayatıyor.² Kriz koşullarında yaşamını sürdürme çabası, düşüncenin ve ifade özgürlüğünün despotik bir baskı altında gelişimi ve Türkiye’nin bir kanaat toplumuna dönüşümü, en yakında ve erişilebilir olan ile ilgilenme ve kısa süreli bir bakış açısıyla şimdiki zamana gömülme halini daha da şiddetlendirerek, zihinlerimizi hayatı çekilmez hale getiren siyasal krizlerin temelinde yatan esas sorunları düşünmekten ve onlara yönelik beraber çözüm arayışlarına girişmekten alıkoyuyor. Türkiye’de sadece düşünme çabası açısından değil, kalabalıkların geçim mücadelesi açısından da gündelik olanı hâkim kılma, siyasi tercihler bağlamında reaktif kanaatler ve duyguları belirleyici hale getirme, anlık tepkileri yüceltme ve siyasal tahayyülü otoriter imgelerle donatma edimi, güçlü siyasal, ekonomik ve kültürel temellere sahip bir yönetim stratejisi aslında. Süratle toplum için bir hayatta kalma sorununa dönüştürülen bu krizler, sadece devletin, toplumun ve ekonominin kuruluşuna ilişkin temel açmazların kaçınılmaz sonucu değil, aynı zamanda kalabalıkları yönetilebilir kılmanın, siyasal alanı dar bir devletçiliğe hapsedmenin ve eşitlik talep eden hak mücadelelerini bastırmanın da en temel aracı. Bu stratejinin insanda şaşkınlık uyandıracak derecede başarılı olmasının ardında ise kuşku yok ki siyasi faaliyetin Türkiye’de ifa edilme tarzı, siyasal alanın kurumsal ve hukuksal yapısının almış olduğu biçim, olağanüstü devlet biçiminin yerleşikleşmesi ve siyasal kültür ve birikimin zayıflığı yatıyor.

Elinizdeki çalışma, Türkiye siyasetinde belirleyici olan güç mücadelesine yön veren duygusal yatınlıkları, kanaat üretim yapılarını ve baskın tahayyül biçimlerini, bir başka deyişle, siyasal eylemin ve düşüncenin belirleyici koşullarını

---

2 Bkz. M. Heidegger, *Varlık ve Zaman*, K. H. Ökten (çev.), Agora, İstanbul, 2008, s. 366.

tartışmayı amaçlıyor. İlerleyen bölümlerde değinileceği gibi, temelde güç mücadelesi üzerine kurulu bu siyaset, siyaseti siyasal topluluğun eşit kuruluşuna, haklara ve özgürlükçü siyasal eyleme dair bir mesele olmaktan çıkararak, mütemadiyen bu topluluğu temsil iddiasındaki devletin muhafazasına/bekasına dair bir soruna dönüştürürken, demokratik kurucu siyasal eylemi sürekli kılma çabasının yanında, eşitlik ve özgürlük doğrultusunda hakları genişletmeye çalışan siyasal eylemi ve demokrasiyi kurumsallaştırma gayretini de bastırıyor. Siyaset ne kadar devleti tanzim etmeye, onu güçlendirmeye ve tahkim etmeye dair mesele haline geliyorsa o kadar siyasal topluluğun üyelerinin, yani yurttaşların refahıyla, mutluluğuyla, ortak eylemiyle ve özgürlüğüyle ilgili bir mesele olmaktan da çıkıyor.³

Aslında siyasetin hâkim icra edilme tarzı, siyaseti devletin bekasına, ulusun/ümmetin varlığının devamına, sembollerin muhafazasına ve kanaatler etrafında siyasal grupların inşasına dair bir mesele haline getirerek hem siyasal düşüncenin gelişmesini önlemeyi hem de siyasal faaliyetin bizzat kendisini sönmülmeyi, bir anlamda onu devletin sürekliliğini sağlamaya dair sığ bir faaliyete ya da temelde kitle manipülasyonunda demirlenmiş dar anlamda siyasal temsil işlemine indirgemeyi amaçlıyor. Belki diğer düşünce alanlarına nazaran, Türkiye’de siyasal düşüncenin sınırlı doğasını açıklayan en önemli etken de yine devlet merkezli ve katı bir milliyetçilikle malul bu siyasal alanın ve onun muktedir aktörlerinin, Türkiye’yi sürekli ve topyekûn bir kriz toplumu olarak kurmayı başarısında yatıyor. Topyekûn kriz hali, devletin kendisinin basitçe bir kurum olmanın çok ötesine geçerek siyasetin ta kendisi haline gelmesini sağlıyor ve

---

3 Bu bağlamda güç siyaseti, iktidar ve siyasal topluluk arasındaki ilişki konusunda bkz. Hannah Arendt, *The Origins of Totalitarianism*, Penguin Books, 2017, s. 178-179.

her siyasal faaliyetin devletle ilişkisi üzerinden anlaşılmasını siyasetin tüm icracalarına dayatıyor. Söz konusu olan basitçe devletin despotik bir aygıt olarak siyasal faaliyeti bastırması, sınırlandırması ve yönlendirmesi de değil. Mesele, Türkiye’de devletin kendini bir kurum, düşünce ve şiddet olarak kurabilmenin çok ötesine geçerek, kendisini bir arzu haline getirebilmesinde, siyasal grupların oluşumunu devletleşme refleksiyle doldurabilmesinde, en önemlisi de devlet olma/devlet gibi davranma arzusunun kalabalıkların ve onların geleneksel ve muhalif entelektüellerinin zihninde güçlü bir biçimde kök salabilmesinde yatıyor.⁴

Bu bitmek bilmez kriz hali ve devlet inşası/muhafazası beraberinde olağanüstü usulleri, milliyetçi-muhafazakâr kanaatler ve hınç gibi duygular etrafında örgütlenmiş kitle aksiyonerliğini, şiddet yüklü askerî müdahaleleri ve güvenlik devletinin hak talep edenlere karşı her alanda hâkimiyet kurmasını getiriyor. Sonuç olarak, muadilleriyle karşılaştırıldığında son derece sığ bir düşünsel birikime sahip olan siyasal elitler grubu, onun eşlikçisi kanaat endüstrisi ve mütemadiyen güç kazanan güvenlik aygıtları, giderek karmaşıklaşan bir toplumu ve yükselen hak ve özgürlük taleplerini ulus-devlet ekseninde hizalamak ve muhalif siyasal grupları ve onların organik entelektüellerini de devlet çıkarının ve aklının olmasa da devlet reflekslerinin taşıyıcısı durumuna getirmek için, sadece baskı yoluyla değil, aynı zamanda ruh-

---

4 Gilles Deleuze ve Felix Guattari’nin dediği gibi, “devlet, despotun kafasından kullarının kalbine, ve entelektüel yasadan, yasadın kurtulan ya da serbestleşen fiziksel sistemin bütününe geçen arzudur. Devlet arzusu, en inanılmaz bastırma makinesi yine de arzudur, arzulayan öznedir ve arzunun nesnesidir.” Gilles Deleuze ve Felix Guattari, *Anti-Oidipus, Kapitalizm ve Şizofreni-1*, F. Ege, H. Erdoğan, M. Yiğitalp (çev.), Bilim ve Sosyalizm Yayınları, 2012, s. 295. Türkiye’de diğer pek çok şeyin yanında siyasal düşüncenin gelişmemesinin en önemli nedeni, “arzunun despotik devletin tuzaklarında kısıtlanmış olması, bütünüyle devletin makinesine yatırılmış olması” değil midir? Bkz. Deleuze ve Guattari, *Anti-Oidipus*, s. 298.

ları da özgürlüğe ve eşitliğe karşı kazanmanın yollarını bu-
larak krizler içinde kolayca yönetilebilir bir ülke yaratıyor.

İşte tam da bu nedenle, Türkiye’de beraberliğin kurucu gücüne, özgürlüğün yaratıcılığına, yurttaşlığın ortak eylemine ve tüm canlılar arasındaki ortaklığa çağrı çıkaran bir siyasetin, bütün mercileri sorgulayan ve ruhlarımızı özgürleştirecek bir mikro-siyasetle, “bir arzu siyaseti”yle de бүtүнlenmesi gerekiyor. Daha ileride etraflıca ele alınacağı gibi istisnai de olsa bu tür anlara yakın zamanlarda tanıklık ettik. Gezi Direnişi, 7 Haziran 2015 Seçimleri ve 2017 Anayasa Referandumu, söz konusu siyasal yapının kırılğanlıklarla dolu olduğunu, kendini hâkim kılmakta bir hayli zorlandığını ve başka bir siyasallığın açığa çıkabileceğini hepimize gösterdi. Bu bağlamda muktedir aktörlerin bu kriz ve baskı halini nasıl sürekli kılmayı başardığından çok, bu düzeniğin toplumsal mücadeleler ve etkili bir muhalefet tarafından hangi biçimlerde kesintiye uğratıldığı ve bu müdahale anlarının etkisinin niçin sınırlı kaldığı meselesi üzerine daha fazla düşünmemiz gerekiyor. Gezi Direnişi sonrası reaksiyoner, devletçi ve milliyetçi bir geri-tepkinin başarıyla örgütlenişini, bu tür özgürlükçü ve eşitlikçi anları, onları uzun süreli kılacak yapılara, ilişkilere ve siyasal programlara evrilterek, bu baskıcı siyasal yapıyı dönüştürmekte başarısız olmanın bir nişanesi olarak değerlendirebiliriz. Fakat bu anların en önemli başarısının, bizlerin olduğu kadar iktidarın da sınırlılıklarını ortaya koyması, siyasette hâkim olan mevcut düşünsel ve maddi sınırların ortadan kaldırılabileceğini göstermesi, otoriter ve baskıcı ruha karşı içerisinde ütöpik boyutu muhafaza eden başka bir ruhu filizlendirmesi ve siyasette imkânlı/imkânsız olan arasındaki ilişkiyi dönüştürerek, demokrasiyi yeniden siyasetin ufkuna yerleştirmesi olduğunu da unutmamalıyız; çünkü alternatif bir demokratik toplum tahayyülünün imkânları tam da bu anlarda yatıyor.

15 Temmuz darbe girişimi sonrası Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), mevcut kriz eğilimlerini daha da yoğunlaştırarak ve yukarıda değindiğimiz siyasal alanın tüm imkânlarını kullanarak, Türkiye'nin bitmek bilmez OHAL tarihinde yeni bir sayfa açtı. Nasıl kapanacağını henüz bilmediğimiz bu sayfa otoriter bir atılımı, muhalefetin baskı altına alınışını, tek kişinin yönetimine yönelik bir idari ve hukuksal düzenlemeyi ve ancak güvenlik ve baskı politikalarıyla üzeri örtülebilen derin bir siyasal krizi de beraberinde getirdi. Giderek daha da derinleşecek olan bu siyasi kriz, demokrasi ve hak talep edenler tarafından demokratik bir kurucu momente dönüştürülmediği müddetçe de sonlanacak gibi görünmüyor. Fakat AKP'nin şiddet yüklü güvenlik politikalarının ve ilerleyen bölümlerde ele alınacak olan kanaat endüstrisinin başarılı algı operasyonlarının yanında, mevcut baskı politikalarına itiraz edenler arasında kanaatlere ve reaktif duygulara dayalı bu siyasal yapının süregelen etkisi, bu tür bir demokratik momenti örgütlemenin önündeki en büyük engel olarak duruyor. Bu nedenle Türkiye'nin esaslı sorunlarına çözüm üretebilmek için, kurumlarda, siyasi partilerde ve yasalarda yapılacak olan dönüşümü öncelleyen, kanılarda, görüşlerde, duyarlıklarda, tutumlarda, arzulara gerçekleşecek bir değişimi nasıl mümkün kılabileceğimizi her zamankinden daha büyük bir aciliyetle düşünmemiz gerekiyor.

Fakat mevcut krizin derinliği ve yoğunluğuyla beraber, "Yeni Türkiye"nin insanı soluksuz bırakan otoriter, pragmatist ve reaktif ruhu, giderek şiddetlenen zora dayalı politikalara karşı koyma çabası ve haysiyetli bir biçimde ayakta kalma mücadelesi, yukarıda değindiğimiz gündeliğe/şimdiki zamana gömülme halini daha da derinleştirerek doğal olarak hepimizi, yaşadığımız sorunlara dair genelde aklımızdaki her sorunun yanıtı olabilecek basit ve genel düşünce-

ler aramaya, iktidarın bizlere dayattığı karşılaşma anlarında çabuk zaferler elde etmeye doğru itiyor. Elinizdeki denemeler ise bu tür kolay ve hızlı yanıtlar vermeyi amaçlamadığı gibi bunu mümkün de görmüyor. Bunun yerine okura, baskı karşısında sabır ve sebatı geliştirebilmek, mevcut adaletsizliklere karşı kararlı ve dirayetli bir siyasal birlikteliği inşa edebilmek ve bu yolda ısrarcı olacak bir ortaklığın olanak koşullarını açığa çıkarmak için, mütevazı bir beraber düşünme çağrısı çıkarıyor. Bu bağlamda Gezi'den son OHAL sürecine, dayatılan bu baskıcı siyaset biçimine karşı toplumsal mücadelelerle yüklü kolektif belleği canlı tutmayı, demokratik kolektif tahayyülü harekete geçirmeyi, siyaseti düşünme tarzlarımızı kanaatlerin ve reaktif duyguların ötesine taşımayı, sözün özü, akli ve gönül demokrasinin, eşitliğin, özgürlüğün, insan haysiyetinin, adaletin ve pek tabii ki barışın peşinde olanlar için, umudu ve demokratik siyaseti canlandırarak, “Yeni Türkiye”nin üzerimize çöken otoriter ve reaktif ruhunun ağırlığını biraz olsun seyreltecek düşüncelerin ve şahlanan milliyetçi-militer otoriterizm karşısında bizleri güçlendirecek özgürlükçü beraberlik biçimlerinin önünü açmayı ve bunu başarmak için de yanıtlanması gereken doğru soruları beraber sormayı hedefliyor; çünkü “endişe içinde geçmişten ruhları çağırarak” yerine, siyaseten neleri yapmaya muktedir olduğumuzu ancak bu yolla öğrenebilir ve bizi bu “çölden” çıkaracak siyasal çözümleri üretmek için gerekli umut, cesaret ve kolektif akli, ancak “boşluğun sessizliğinde” birbirimizi duyarak kazanabiliriz.

AKP ve Yeni Türkiye'nin Ruhü: Kanaat Endüstrisi, Hınç Toplumu ve Mağduriyet Tahayyülleri

Bildiğimiz anlamda modernleşme sürecinin süratle sonuna doğru gittiğimiz, dost-düşman ikiliği üzerine kurulu bir siyasetin son anayasa referandumu sonrası kendisine tek kişinin yönetimine dayalı uygun bir baskıcı kurumsal yapılanma üretmeye doğru ilerlediği bir zamanda, farkında olmasak ve görmezden gelsek bile yanıtlamak zorunda olduğumuz asli soru şudur: Günümüz Türkiye'sinde yurttaş olmak, daha doğrusu yurttaş olarak kalmak için ne yapmalıyız? Giderek toplumun daha geniş bir kesimi Arendt'in deyişiiyle "haklara sahip olma hakkını" yitirmekte, gündelik muhalefetin kendi halinde icracıları dahi kendini Türk milliyetçiliği ve İslâmın katı bir mezhepçi yorumu etrafında kurulmuş meşru siyasal topluluğun süratle dışında bulmakta ve vatan, millet, devlet söylemi çerçevesinde ya da "terörist" lafzı altında linç malzemesi edilmek için insanlığın "dışına atılmaktayken", bizler hak, adalet ve özgürlük talebimizde nasıl ısrarcı olabilir, buna uygun siyasal birliktelik, dayanışma ve eylem biçimlerini nasıl yaratabiliriz? Fakat bu sorulara yanıt vermeye girişmeden önce belirtmek gerekiyor ki